

УДК 343.9:621
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2023.16>

Ю. В. Живова
orcid.org/0000-0003-0218-9938
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

Організована злочинність існує в більшості країн світу і, переважно, носить міжнародний транснаціональний характер. Сучасні організовані злочинні групи стають все більш різноманітними і динамічними структурами, більш нагадують вільно організовані мережі, ніж ієрархічні піраміди. Вони використовують легальні комерційні структури для своєї злочинної діяльності – як для приховування злочинних доходів, так і для отримання прибутку. Ступінь спеціалізації їхньої діяльності також зростає. Багато організованих злочинних груп можуть впливати на членів суспільства, на ділових партнерів, на державних службовців або співробітників правоохоронних органів. А лідери цих угруповувань усе частіше розробляють ефективні заходи протидії правоохоронним органам. Все це обумовлює актуальність дослідження щодо розробки спільних міжнародних напрямків кримінальної політики щодо запобігання організованим злочинності у тому числі із застосуванням спеціальної конфіскації.

Актуальність дослідження ефективних заходів боротьби з організованою злочинністю, у тому числі шляхом застосування спеціальної конфіскації визначається декількома аспектами. Організована злочинність є глобальною проблемою, а транснаціональний характер цього явища робить його надзвичайно актуальним для всіх країн світу. Сучасні організовані злочинні групи стають більш різноманітними та динамічними структурами, використовуючи легальні комерційні структури для злочинної діяльності. Це ставить виклик перед правоохоронними органами на національному і міжнародному рівнях і вимагає нових стратегій протидії у тому числі пов'язаних із позбавленням злочинних угруповувань грошей, майна та доходів незаконного походження.

Транснаціональний характер організованої злочинності вимагає ефективної міжнародної співпраці. Необхідність міжнародної координації у реалізації ефективних заходів боротьби з організованою злочинністю, таких як спеціальна конфіскація, визначає спрямовування вектору дослідження у напрямку оптимальних механізмів співпраці та обміну інформацією між країнами світу. Розробка конкретних рекомендацій

арешту активів, розшуку майна отриманого злочинним шляхом потребує універсальної стратегії для вирішення проблеми організованої злочинності на міжнародному рівні, що є актуальною у зв'язку із зростанням масштабів цього явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінологічного забезпечення протидії організованій злочинності, зокрема бандитизму, були предметом наукових досліджень В. Ф. Антипенко, М. І. Бажанова, Д. О. Балобанової, О. Ф. Бантишева, Ю. В. Бауліна, В. В. Бедриківського, В. І. Борисова, Ф. Г. Бурчака, В. В. Василевича, Ю. Г. Гаврилова, О. В. Головкина, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, І. Д. А. Корецького, М. В. Корнієнко, Б. В. Лизогуба, О. М. Литвинова, Є. К. Марчука, П. С. Матишевського, Т. А. Пособіної, І. І. Родіонова, Ю. Ю. Сорочика, В. О. Тулякова, В. В. Українця, М. І. Хавронюка, В. В. Шаблістого, А. К. Щербакової, Н. С. Юзікової та ін. Характеризуючи кримінальні правопорушення у сфері громадської безпеки та визначення ефективних заходів протидії організованим злочинності, а відповідно і забезпеченні стану захищеності суспільства від таких посягань доцільно стисло проаналізувати наукові дослідження у цій та суміжних сферах. Б. В. Лизогуб розглянув історію виникнення, розвиток та сучасний стан організованої злочинності на території України [1]. У дослідженні О. В. Головкина визначено основні аспекти її підвищеної суспільної небезпеки, проаналізовано поняття групового злочину. Особливу увагу приділено проблемі співвідношення групової й організованої злочинності, які базуються на спільних соціально-психологічних закономірностях і є окремими специфічними видами у загальній структурі злочинності [2]. Ю. Ю. Сорочик охарактеризував систему суб'єктів протидії організованим злочинності на національному рівні, здійснено аналіз діяльності таких суб'єктів на міжнародному рівні, запропонував питання співпраці цих суб'єктів, проаналізував причини й умови організованої злочинності та заходи протидії, у тому числі майнового характеру [3]. Питанням міжнародної співпраці у здійсненні протидії організованим злочинності присвячена робота В. В. Українця «Кримінальна відповідальність за створення

злочинної організації» [4]. Автор вдало здійснив порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн щодо відповідальності за даний вид злочину, визначив соціальні передумови та розглянув основні ознаки злочинної організації (стійкість, згуртованість, ієрархічність, виконання тяжких та особливо тяжких злочинів).

Мета дослідження полягає у кримінологічному аналізі ефективних заходів протидії організованій злочинності, шляхом застосування спеціальної конфіскації та питанням міжнародної співпраці для протидії цьому явищу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Організована злочинність, особливо сьогодні є однією з найбільших криміногенних загроз внутрішньому суверенітету нашої держави, а транснаціональний характер злочинності, – одним з найбільш небезпечних її проявів. Організована злочинність має низку характерних особливостей, які істотно відрізняють її від інших форм злочинності, що доводить необхідність розробки специфічних заходів запобіжного та стримуючого характеру. Ці заходи мають не тільки національний характер, а стосуються міжнародного рівня боротьби з організованою злочинністю.

При зростаючій тенденції глобалізації та об'єднання зусиль, зокрема, у боротьбі з організованою злочинністю все більш актуальним стає вивчення досвіду боротьби у зарубіжних країнах, що складається з надбань окремих держав у застосуванні різноманітних заходів, зокрема заходів загально превентивного характеру та заходів кримінально-правового характеру, таких як спеціальна (розширена) конфіскація.

На сьогоднішній день накопичено чималий вітчизняний і зарубіжний досвід в боротьбі з організованою злочинністю та тероризмом. Зарубіжний досвід здебільшого полягає у правовому та організаційному аспектах, а серед основних заходів запобігання будь-яким проявам організованої злочинності, є саме встановлення відповідної міри покарання за такі діяння та визначення стримуючої ролі спеціальної конфіскації у превенції.

Міжнародний та зарубіжний досвід дієвого застосування спеціальної конфіскації у протидії організованій злочинності може включати кілька ключових положень. Так, зарубіжні країни зазвичай розробляють та впроваджують спеціальні правові рамки для боротьби з організованою злочинністю. Ці рамки можуть включати норми, які дозволяють застосовувати спеціальну конфіскацію в якості інструменту виконання, а також створення окремих структурних підрозділів спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю. Конгрес США у 1970 році прийняв Закон про контроль за організованою злочинністю (RICO), який передбачає низку законодавчих і профілактичних заходів щодо запобігання злочинам, федеральної юрисдикції, їхній перелік досить широкий та включає: вбивства, грабежі,

шахрайство, хабарництво, організацію азартних ігор й інші діяння, які пов'язані зі злочинністю та підлягають заходам впливу [5, pp. 286-290].

Закони RICO визнають отримання прибутку як головний мотив існування ОЗГ. Вони не тільки допускають засудження до позбавлення волі строком на 20 років, але передбачають механізми припинення отримання прибутку і повторності вчинення злочину. Тільки суворі санкції можуть забезпечити ефективне застосування закону проти корумпованих профспілок, монополізованого вимагання у бізнесу тощо. Закони RICO дозволяють конфіскувати будь-який прибуток або власність, здобуті групою злочинців або окремим її членом, а також пред'явити позов про відшкодування збитку в потрібному розмірі приватним особам, які постраждали в результаті діяльності угруповання. Крім того, закони RICO дозволяють виносити суворі вироки і є засобом захисту жертв злочинної діяльності.

При реалізації законів RICO особливе місце приділяється методу, відомому як теорія комплексного розслідування (Enterprise Theory of Investigation). Теорія складається з декількох складових: санкціоноване судом електронне спостереження, операції за участю таємних агентів, а також використання розвідувальної бази даних. Заходи проводяться під контролем різних організацій [6].

Крім того, на відміну від вітчизняного, законодавство США покладає на громадян обов'язок доведення власних статків, що значно полегшує процес конфіскації майна у разі неможливості пояснити його законність. Зрідка конфісковане майно передається державі до винесення вироку за порушення кримінального законодавства, зокрема, у разі ігнорування або відмови власника статків у доведенні законності їхнього походження.

Таким чином, застосування законів RICO в поєднанні з використанням економічних механізмів держави, а також технічних засобів є потужним засобом боротьби з організованою злочинністю. Ми переконанні, що позитивні елементи цих законів варто упровадити у вітчизняне законодавство.

Головними інструментами боротьби з організованою злочинністю, що використовуються в США, є пошук, арешт, конфіскація викрадених активів і їхнє повернення у бюджет країни, якщо ці активи виведені та відмиті за кордоном. Наразі Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», що передбачає впровадження механізму цивільної конфіскації корупційних активів, а також повернення кримінальної відповідальності на незаконне збагачення [7]. У зв'язку з цим, варто також роз-

глянути таку можливість не лише для статків, отриманих корупційним шляхом, а отриманих шляхом здійснення організованої злочинної діяльності. Також варто включити норму, що передбачає відповідальність за бандитизм до переліку статей до яких може застосовуватись спеціальна конфіскація (ст. 96¹ КК України).

Багато зарубіжних країн є підписантами міжнародних конвенцій та угод, спрямованих на боротьбу з транснаціональною злочинністю і тероризмом. ООН та Рада Європи прийняли конвенції, які визначили стандарти для конфіскації майна, як дієвий захід у протидії організованій злочинності та тероризму. Так, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, визначає стандарти для боротьби з різними проявами транснаціональної організованої злочинності [8]. У ст. 5 Конвенції визначені підстави, умови застосування конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом, та встановлено обов'язок країн-учасниць щодо запровадження таких заходів у своєму національному законодавстві. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, визначає заходи для запобігання та боротьби з фінансуванням тероризму, включаючи конфіскацію майна, яке використовується для фінансування терористичних дій [9]. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму спрямована на боротьбу з легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму [10]. Вона визначає заходи щодо конфіскації речей чи предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуто незаконним шляхом та обміну інформацією між країнами-учасницями. У конвенціях визначено стандарти та зобов'язання для країн-учасниць стосовно конфіскації майна, пов'язаного з організованою злочинністю та тероризмом. Вони також надають рекомендації щодо взаємодії та співпраці між країнами для досягнення більшої ефективності в цих питаннях. Крім того, світові тенденції у законодавстві, що сформовані на основі міжнародних стандартів, можуть впливати на підходи до спеціальної конфіскації. Це може включати розширення переліку злочинних діянь, за які може бути призначено конфіскацію майна, або зміни в процедурі конфіскації.

Наступним напрямом у протидії організованій злочинності виступає співпраця та обміну інформацією. Різні країни активно співпрацюють у сфері обміну інформацією та досвіду для ефективного використання спеціальної конфіскації. Це може включати обмін інформацією про кримінальні мережі, методи виведення злочинних доходів за межі країни та інші аспекти. При цьому, набуває актуальності застосування інноваційних заходів у сфері міжнародного обміну інформацією для виявлення прихованих активів, пошуку незаконних шляхів надходження грошових коштів та конфіскації активів, здо-

бутих незаконним шляхом. Це може включати використання блокчейн-технологій для відстеження майна чи аналітичних інструментів для прогнозування злочинних дій, а відповідно застосування своєчасних та ефективних заходів протидії, у тому числі конфіскації. Представляє інтерес.

Захист прав людини та реалізація принципу справедливої рівноваги і відновлення справедливості у суспільстві при застосуванні конфіскації виступає важливою складовою міжнародного досвіду боротьби з організованою злочинністю. Міжнародні стандарти вимагають справедливого балансу між захистом громадянських свобод та необхідністю ефективної боротьби зі злочинністю. Вказані ключові положення становлять підґрунтя для створення міжнародного підходу до застосування спеціальної конфіскації у протидії організованій злочинності.

Можна виокремити низку принципів, які відображають загальні підходи до об'єднання міжнародної спільноти у застосуванні ефективних заходів протидії та запобігання організованої злочинності через механізми вилученню речей чи предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуто незаконним шляхом. Перш за все, це взаємна допомога у кримінальних справах. Країни повинні сприяти міжнародній співпраці у розслідуванні, конфіскації та судовому переслідуванні осіб, які обвинувачуються чи підозрюються у вчиненні злочинів у складі організованої групи чи угруповання. Це може включати екстрадицію, надання правової допомоги та інші форми міжнародного співробітництва. Важливого значення набуває інформаційний обмін. Країни повинні активно обмінюватися інформацією про осіб, організації та транзакції, пов'язані з організованою злочинністю та тероризмом. Це може включати обмін фінансовою інформацією, даними з розслідувань та іншими відомостями, які можуть допомогти виявити та протистояти злочинній діяльності. Також, країни повинні підтримувати одна одну у виявленні та блокуванні фінансових ресурсів, які використовуються транснаціональними злочинними організаціями та для реалізації інших злочинних цілей. У зарубіжному правовому полі має бути розроблений уніфікований підхід та створено єдиний і консистентний підхід до конфіскації майна в контексті боротьби з організованою злочинністю. І, звичайно, підготовка кадрів, навчання та технічна допомога стануть основою професійного підходу і покращення навичок правоохоронців та інших фахівців у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Враховуючи зарубіжний досвід доцільною виглядає ідея створення вітчизняного спеціального державного органу, на який будуть покладені такі завдання: визначення основних напрямів державної політики у сфері запобігання злочинності; координація діяльності державних

структур та правоохоронних органів із питань реалізації заходів запобігання злочинності; обґрунтування розподілу ресурсів суб'єктам, які ведуть боротьбу зі злочинністю; аналіз виявів міжнародної та транснаціональної злочинності; організація міжнародного співробітництва щодо запобігання злочинності [11, с. 61]; інформаційно-аналітична діяльність й узагальнення практики протидії злочинності; розроблення науково-обґрунтованих методик визначення ціни злочинності та шляхів відшкодування збитків. Проте за відсутності подібних державних інституцій запобігання злочинності в нашій державі вивчення превентивної діяльності правоохоронних структур зазначених та інших країн світу і запозичення їхнього позитивного досвіду повинне певною мірою сприяти протидії злочинності в Україні в цілому і організованій зокрема [12, с. 167].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що рекомендації по взаємодії та співпраці між країнами для досягнення більшої ефективності в питаннях боротьби з організованою злочинністю, у тому числі шляхом застосування конфіскації майна, зосереджені у конвенціях та інших міжнародних документах. Однак існують загальні принципи та підходи то такої взаємодії: взаємна допомога в кримінальних справах; підтримка фінансового слідства та інформаційний обмін; технічна допомога та навчання; розробка уніфікованого підходу до формування системи правових норм боротьби з організованою злочинністю, у тому числі шляхом вилучення речей чи предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуває незаконним шляхом.

При посиленні тенденції глобалізації та об'єднання зусиль, зокрема у боротьбі з організованою злочинністю, актуальним є вивчення досвіду зарубіжних країнах, що охоплює надбання окремих держав у застосуванні різноманітних заходів, зокрема загально-превентивного характеру, у тому числі конфіскації речей чи предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуває незаконним шляхом. Підтримано ідею створення вітчизняного спеціального державного органу з особливим статусом та можливістю видавати обов'язкові для виконання рішення, розпоряджатися матеріально-технічними й фінансовими ресурсами для забезпечення єдності кримінологічної політики в масштабах держави, який визначатиме основні напрями державної політики у сфері запобігання злочинності; координуватиме діяльність державних структур та правоохоронних органів із питань реалізації заходів запобігання злочинності; аналізуватиме вияви міжнародної та транснаціональної злочинності, організовуватиме міжнародне співробітництво в цьому напрямі; розроблятиме науково обґрунтовані методики визначення ціни злочинності та шляхів відшкодування збитків.

Література

1. Лизогуб Б. В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Х., 2004. 18 с.
2. Головкін О. В. Групова злочинність та її попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2005. 19 с.
3. Сорочик Ю. Ю. Адміністративно-правове забезпечення протидії організованій злочинності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 19 с.
4. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2009. 20 с.
5. Roukis G S; Charnov B H. RICO (Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act) Statute – Implications for Organized Labor. Labor Law Journal Volume: 36 Issue: 5 Dated: (May 1985) Pages: 281-291.
6. Racketeer Influenced and Corrupt Organizations (RICO) Law. URL: <https://www.justia.com/criminal/docs/rico/>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів. Закон України від 31.10. 2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20>
8. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
10. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
11. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : монографія. Дніпропетровськ : «Ліра ЛТД», 2009. 355 с.
12. Клочко А. М., Мисливий В. А. Розбійні напади на банківські установи: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2014. 253 с

Анотація

Живова Ю. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю шляхом застосування спеціальної конфіскації. – Стаття.

Актуальність боротьби з організованою злочинністю, зокрема через застосування спеціальної конфіскації, підкреслюється глобальним характером цього явища. Сучасні злочинні групи постійно трансформуються, розширюють сфери впливу і використовують легальні комерційні механізми для здійснення злочинної діяльності, створюючи виклики для національних та міжнародних правоохоронних органів. Тому, розробка спільних міжнародних стратегій кримінальної політики, зокрема із використанням спеціальної конфіскації, стає важливим завданням для забезпечення безпеки та правопорядку як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У статті представлено аналіз зарубіжного досвіду боротьби з організованою злочинністю, у тому числі шляхом застосування спеціальної конфіскації (вилучення речей чи предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуває незаконним шляхом) та можливості використання такого досвіду в Україні.

Зазначено, що транснаціональний характер організованої злочинності вимагає ефективної міжнародної співпраці та координації. Дослідження спрямовано на розробку оптимальних механізмів співпраці та обміну інформацією між країнами у контексті боротьби з цим явищем. Зокрема, акцент робиться на необхідності універсальної стратегії для арешту активів та розшуку майна, отриманого злочинним шляхом. Виокремлено принципи об'єднання міжнародної спільноти у боротьбі з організованою злочинністю через конфіскацію майна. Це формування уніфікованого підходу до конфіскації майна, що полягає у розробці єдиного і консистентного підходу до конфіскації майна в контексті боротьби з організованою злочинністю. Країни, у межах взаємної допомоги у кримінальних справах зобов'язані сприяти міжнародній співпраці у розслідуванні, конфіскації та судовому переслідуванні осіб, звинувачених у організованій злочинності. Що включає екстрадицію, надання правової допомоги та інші форми міжнародного співробітництва. Також, міжнародна спільнота має здійснювати підтримку у виявленні та блокуванні фінансових ресурсів, які можуть бути використані у злочинній діяльності. Логічно пов'язаний із попереднім – інформаційний обмін. Активний обмін інформацією про осіб, організації та транзакції, пов'язані з організованою злочинністю та тероризмом, є ключовим елементом. Що охоплює фінансову інформацію, дані з розслідувань та інші відомості, спрямовані на виявлення та протистояння злочинній діяльності. Провідну роль у реалізації окреслених заходів відіграє підготовка кадрів, навчання та технічна допомога для покращення навичок правоохоронців та фахівців у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Ключові слова: спеціальна конфіскація, міжнародне співробітництво, зарубіжний досвід, організована злочинність, справедлива рівновага, засади міжнародної співпраці

Summary

Zhivova Yu. V. International cooperation in the fight against organised crime through the use of special confiscation. – Article.

The relevance of combating organized crime, particularly through the application of special confiscation, is underscored by the global nature of this phenomenon. Modern criminal groups continually transform, expanding their spheres of influence and utilizing legal commercial mechanisms for illicit activities, posing challenges to national and international law enforcement agencies. Hence, the development of joint international strategies for criminal policy, including the use of special confiscation, becomes

a crucial task to ensure security and order on both national and international levels.

The article presents an analysis of international experience in combating organized crime, including the use of special confiscation (seizure of items, money, valuables, or other property acquired through illegal means), and explores the potential application of such experience in Ukraine.

Emphasis is placed on the necessity of effective international cooperation and coordination due to the transnational nature of organized crime. The research aims to develop optimal mechanisms for collaboration and information exchange between countries in the context of combating this phenomenon. Specifically, the focus is on the need for a universal strategy for asset arrest and the search for property acquired through criminal means.

The principles of uniting the international community in the fight against organized crime through asset confiscation are highlighted. This involves the formulation of a unified approach to property confiscation within the context of combating organized crime. Countries, through mutual legal assistance in criminal matters, are obligated to facilitate international cooperation in the investigation, confiscation, and judicial prosecution of individuals accused or suspected of organized crime, including extradition, providing legal assistance, and other forms of international collaboration.

Furthermore, the international community should support the identification and blocking of financial resources that could be used in criminal activities. Information exchange plays a vital role, encompassing active sharing of information about individuals, organizations, and transactions related to organized crime and terrorism. This includes financial information, investigative data, and other details aimed at detecting and combating criminal activities.

Logical continuation of the above is informational exchange. Active exchange of information about individuals, organizations, and transactions related to organized crime and terrorism is a key element. This includes financial information, investigative data, and other details aimed at detecting and combating criminal activities. The effective implementation of these measures relies on personnel training, education, and technical assistance to enhance the skills of law enforcement and specialists involved in combating organized crime.

Key words: special confiscation, international cooperation, foreign experience, organised crime, fair balance, principles of international cooperation.